

Р.К. Сабинова^{1*} , Д. Болатқызы¹

¹Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті
Атырау қ., 060011, Қазақстан Республикасы
*e-mail: sabirovasty@mail.ru

БІТІРУШІ ТҮЛЕКТЕРДІҢ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТЫЛУЫНДАҒЫ КӘСІПКЕРЛІК БІЛІМНІҢ РӨЛІ

Аңдатпа.

Қазіргі уақытта Қазақстанда кәсіпкерлік білім берудің түсінікті, қисынды құрастырылған тұтас жүйесі жоқ. Білім беруге негізделген кәсіпкерлікті оқытудың тұжырымдамалық тәсілін өзгерту қажет. Бұл білім жиынтығы білім алушылардың дербес іс-әрекеті процесінде ғана пайда болатын құзыреттер мен дағдыларды иеленудің тиімділігі жағынан төмен екендігімен түсіндіріледі.

Мақаланың басты мақсаты-кәсіпкерлік білімнің Қазақстан жоғары оқу орындары түлектерін жұмысқа орналастыруға әсерін зерттеу және болашақта кәсіпкерлер ретінде Қазақстан экономикасын дамытудың катализаторы болатын болашақ мамандарға кәсіпкерлік білім беру арқылы студенттердің кәсіпкерлік дағдыларын қалыптастыру бойынша ұсынымдар әзірлеу.

Зерттеудің әдістемелік негізі болып жүйелік талдау, статистикалық талдау және сауалнама болып табылды. Біздің зерттеу түлектердің жұмысқа орналасуын және түлектердің кәсіпкерлігін зерттеу үшін сапалық және сандық әдістерді біріктірді. Атап айтқанда, сауалнама жүргізілді, кәсіпкерлік білім берудің құндылықтары мен қажеттіліктері және оны қалай жақсартуға болатыны туралы деректерге талдау жасалды. Сапалы тәсіл зерттеу мәселелері бойынша терең талдау жүргізуге мүмкіндік берді.

Зерттеу нәтижелері бойынша қазақстандық студенттердің кәсіпкерлік ойлауы мен қабілеттері тұрғысынан дайындығын жетілдіру бойынша ұсыныстар беріліп, жоғары оқу орындарының ішкі ортасын қайта құруда материал ұсыну үшін университет студенттерін тарта отырып, қосымша зерттеулер жүргізу қажеттігі айтылды.

Негізгі сөздер: жұмыспен қамту, кәсіпкерлік білім беру, кәсіпкерлік ойлау, түлектер, білім беру бағдарламалары.

Кіріспе.

Жұмысқа орналасу-диплом алғаннан кейін жоғары оқу орындарының түлектері үшін келесі маңызды қадам. Қазіргі кезеңде экономикалық қатынастардың өзгеруі ЖОО түлектерінен өзбетінше және бастамашылық әрекетті, белсенді экономикалық мінез-құлықты талап етеді, кәсіпкерлік қызметтің маңыздылығы күрт өсті. ЖОО түлектерінің кәсіпкерлік дағдыларын дамыту өзін-өзі жұмыспен қамту арқылы жұмысқа орналасу проблемасын шешуге ғана емес, сонымен қатар болашақта Қазақстан экономикасын дамытудың катализаторы болатын жалдамалы қызметтен өзін-өзі жұмыспен қамтыған кәсіпкерлерге ауысқан түлектер үшін жеке өсу және өзін-өзі тиімді жүзеге асыру үшін жаңа мүмкіндіктер береді.

Осы зерттеу бойынша ұсынылған кәсіпкерлік дағдыларды қалыптастыру тәсілі кәсіпкерлікті жеке тұлғаның міндетті қатысуымен және белсенді қызметімен мақсатты процесс ретінде қарастыратын тұжырымдамаға негізделген. Түлектердің, әсіресе экономикалық емес мамандардың кәсіпкерлік дағдыларының болмауы олардың ғылыми зерттеулері мен әзірлемелерінің нәтижелерін болашақта коммерцияландыруға кедергі немесе тежеу болып табылады.

Бұл зерттеуде кәсіпкерлік білім берудің университет түлектерін жұмысқа орналастыруға әсерін зерттейді.

Мақаланың басты мақсаты-кәсіпкерлік білімнің Қазақстан ЖОО түлектерін жұмысқа орналастыруға әсерін зерттеу және болашақта кәсіпкерлер ретінде Қазақстан экономикасын дамытудың катализаторы болатын білім беру арқылы студенттердің кәсіпкерлік дағдыларын қалыптастыру бойынша ұсынымдар әзірлеу.

Зерттеу нәтижелері бойынша қазақстандық студенттердің кәсіпкерлік ойлауы мен қабілеттері тұрғысынан дайындығы анықталды. Алайда, кәсіпкерлікке дайындық және университеттердің ішкі ортасында кәсіпкерлік білім алуға дайындық жеткіліксіз болып қалады және жақсартуды қажет етеді. Осылайша, деректер ауқымын кеңейту, сондай-ақ жоғары оқу орындарының ішкі ортасын қайта құру үшін материал ұсыну үшін университет студенттерін тарта отырып, қосымша зерттеулер жүргізу қажет.

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Мәселені жан-жақты түсінуді сауалнама арқылы алуға болады, мұнда қатысушыларға зерттеушілер көтерген мәселелерге қатысты өз көзқарастары мен өткен тәжірибелерін еркін айтуға мүмкіндік берілді. Бұл тәсіл зерттеушілерге сенімді және терең идеяларды, сондай-ақ көптеген зерттеу деректерін алуға мүмкіндік берді.

Осы зерттеу үшін деректерді жинау онлайн-сауалнама арқылы жүргізілді. Онлайн-сауалнамаға жоғары оқу орнын 1 жылдан 3 жылға дейін, 3 жылдан 6 жылға дейін және 6 жылдан астам уақыт бұрын бітірген адамдар қатысты. Жүйелі қатені болдырмау үшін кездейсоқ іріктеу қолданылды. Барлығы 1000 респондент болды. Олардың мамандықтары әр түрлі болады: экономика, құқық, ақпараттық инженерия, жаратылыстану ғылымдары, менеджмент, қаржы, есеп және аудит, экология және т. б.

Кәсіпкерлік білім жоғары оқу орындарында ресми және бейресми оқыту және ызметті оқыту арқылы жүзеге асырылады. Тиісті инфрақұрылымды, жеткілікті қаржылық ресурстарды және білікті оқытушылар құрамын, сондай-ақ өмір бойы зерттеу, инновация және оқыту мүмкіндіктерін қамтамасыз ету білім берудің осы түрін енгізудің кілті болып табылады [1].

Қазақстан, көптеген басқа елдер сияқты, жоғары білім тұрғысынан күрделі проблемаларға тап болады [2]. Жоғары оқу орындары студенттерге мамандық пен мамандандыруды ғана емес, сонымен қатар кәсіпкерлік дағдыларды қалыптастырып, оларды болашақта өздерінің кәсіби саласында білікті кәсіпкер болуға дайындауы керек [3]. Осындай мультипликативті әсердің арқасында болашақ кәсіпкер түлектер экономиканы дамытудың катализаторы болады.

Кәсіпкерлік білім берудің артықшылықтарын зерттеушілер де, оқытушылар да бағалады [4], [5]. Алайда, бұл бағдарламалардың кәсіпкерлік құзыреттілікке және кәсіпкер болу ниетіне тигізетін әсері негізінен зерттелмеген күйінде қалып отыр. Соңғы онжылдықтарда, кәсіпкерлікке баса назар аударатын басқа елдермен қатар, Қазақстан жоғары оқу орындарында да, саясат және бизнес саласында да кәсіпкерліктің әртүрлі салаларына айтарлықтай қызығушылық таныта бастады [6]. Тиісінше, мемлекеттік және жеке секторларда, сондай-ақ университеттерде кәсіпкерлікті дамыту үшін шаралар мен тетіктер ұсынылды. Бұл шаралар, сондай-ақ университет түлектері арасында жұмыссыздықтың жоғары деңгейінің болуы көптеген жеке және мемлекеттік университеттерді өз студенттеріне кәсіпкерлік білім мен дағдыларды ұсынуды қарастыруға итермеледі.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Сібір басқару институты директорының инновациялық даму және ақпараттандыру жөніндегі орынбасары Т.Г. Скурихина ұсынған жас кәсіпкердің құзыреттілік моделі 1-суретте көрсетілген [7].

Т.Г. Скурихинаның пікірінше, бұл модель жас кәсіпкерге оның қызметінде жетістікке жету үшін қажет болатын кәсіпкерлік құзыреттер жиынтығын көрсетеді. Ол өзінің зерттеулерінде кәсіпкерлік қоғамдастықтың дәстүрлі жоғары білім беру алдында қойған міндеттерін нақты шешті.

Табыстар мен жетістіктер
- Мүмкіндіктерді қолдану;
- Бастамашылық;
- Ақпаратты иемдену және қолдану;
- Табандылық;
- Міндеттемелерге жауапкершілік
Өзара әрекет және қатынастар
- сенімділік пен шыншылдық
- іскерлік қатынастар маңыздылығын мойындау
- іскерлік байланысты дамыту
- имидж
Білім
- өзін-өзі жетілдіруге ұмтылу;
- кәсіби ортада бағдарлану
- тиімділікті жоғарылату
Жеке мүмкіндіктер
- тәжірибе мен сараптама
- жұмыс қабілеттілігі мен еңбек сүйгіштігі
- өзін-өзі ұйымдастыру
- өз мүмкіндіктерін түсіну
- креативтілік пен стандарттық емес ойлау
- сабақтастық
Көшбасшылық
- өзіне сенімді болу
- ықпал ету мен сендіру
- топта жұмыс жасай алу
- директивтілік
- қызметкерлер білім деңгейін көтеру
Кәсіпкерлік ойлау
- мақсат қою мен жоспарлау
- проблемалық жағдайларды шешу
- тиімділік
- нәтижелілік
Ескерту: [7] әдебиет негізінде құрастырылған

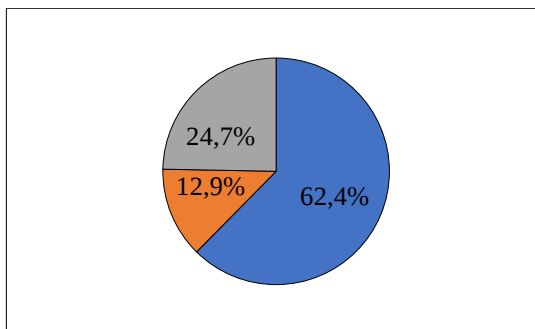
Сурет 1 – Жас кәсіпкер құзіреттіліктер моделі

Ескерту: авторлармен құрастырылған

Студенттердің кәсіпкерлік қызметке дайындық моделін жобалау үшін Лайл М.Спенсер мен Сан М.Спенсер жасаған кәсіпкерлік құзыреттіліктің егжей-тегжейлі моделі қарастырылды. Бұл модель Д.Макклелландтың құзыреттерін бағалау әдісі негізінде жасалған.

Осылайша, бакалаврлардың кәсіпкерлік қызметке дайындығының қалыптасуын анықтауда диагностикалық құралдарды әзірлеу үшін қолдануға болатын алгоритм бар (1-сурет). Студенттердің кәсіпкерлік қызметке дайындығын қалыптастыру бойынша ең жақсы нәтижеге қол жеткізу үшін студенттердің кәсіпкерлік қызметке дайындығын қалыптастырудың құзыреттілік моделін дайындаудың әр бағыты бойынша білім беру процесіне енгізген жөн.

Бакалавр түлектердің жұмысқа орналасуы жөнінде оларға онлайн сауалнама жүргізілді. Зерттеуге қатысқан респонденттердің көпшілігі (62,4%) сауалнама жүргізген уақытта жұмыс жасамаған, 24,7%-ы кәсіпорындарда жұмыс жасап, жалдамалы жұмыскерлер қатарында болды. Ал қалған 12,9%-ы өзін өзі жұмыспен қамтыған жастар болды.

Сурет 2 – Респонденттердің жұмыспен қамтылуы, %

Ескерту: сауалнама нәтижесі бойынша авторлар құрастырды

Жұмыс жасап жүрген респонденттерге «неліктен осы жұмыс орнын таңдадыңыз?» деген сұрақ қойылған болатын. Респонденттердің жауаптарының ішінде көп пайызды алған келесідей жауаптар болды: «өзімнің жұмысым ұнайды» деген жауап 37,8%, «жұмыстағы ұжым ұнайды» – 22,9% және «жалақы жоғары» – 22,3%. Ал жұмысқа орналасу бойынша сирек кездесен жауаптардың ішінде мыналар болды: «икемді жұмыс уақыты» деген жауап бойынша 17,6%, «жұмыстағы лауазымға әдеттеніп кеттім» – 14,7% және «басқа баламалардың жоқтығы» – 12,9% (сурет 3,4).

Сурет 3 – Респонденттер жұмыс жасау себептері (жұмыс жасайтын респонденттерден %-бен)

Ескерту: сауалнама нәтижесі бойынша авторлар құрастырды

Келесі қарастырылған бағыт – «неліктен дәл осы жұмыс орнын таңдадыңыз?» деген сұраққа ер адамдар мен әйел адамдардың пікірлерін салыстырдық. Алынған жауаптардан ерлер әйелдерге қарағанда көбірек жұмыс ұжымы ұнайтындығын, алатын жалақылары оларды қанағаттандыратынын, жұмысқа үйреніп қалғандығын көрсетсе, сондай ақ, ерлер «басқа да» деген жауапты көбірек көрсеткен. Ерлермен салыстырғанда әйел адамдар еңбек жағдайын, жұмыстың орналасқан жерін, өз уақыттарын жоспарлай алатындығын, қолайлы уақытта жұмыс жасай алатындығын, икемді жұмыс уақытты көрсеткен. Сондай-ақ, әйелдер ерлерге қарағанда бұл жұмыс орнына балама жоқ екенін көрсеткен (1-кесте).

Кесте 1 – Респонденттердің жынысы бойынша нақты жұмыс орнын иеленуінің себептері (жұмыс істейтін респонденттердің %)

Респонденттің қазіргі жұмыс орнын алуының себептері	ерлер	әйелдер
өзімнің жұмысым ұнайды	19,9	20,3
жұмыстағы ұжым ұнайды	13,6	11,7
жалақы жоғары	13,2	11,4
өз уақыттарын жоспарлай алатын мүмкіндігі, қолайлы уақытта жұмыс жасай алу	8,9	10,1
жұмыстың орналасқан жері қолайлы	9,3	9,9
Тартымды еңбек жағдайы (ресми рәсімдеу, әлеуметтік пакет, корпоративтік шаралар және басқа)	8,9	9,6
Икемді жұмыс уақыты/толық емес жұмыс күні	9,1	9,5
Жұмысқа үйреніп қалуы/басқа жерге ауысуға құлқы жоқ	8,4	7,6
Басқа баламалардың жоқтығы (басқа жұмыс жасайтын жердің жоқтығы)	5,6	7,4
басқа	3,0	2,5
Ескерту: Сауалнама нәтижесі бойынша авторлар құрастырды		

Студенттерді оқытудың білім беру бағдарламалары кәсіптік-мамандандырылған қызметті оқытуға ғана емес, сонымен қатар кәсіпкерлік қабілеттерді қалыптастыруға бағытталған кезде кәсіпкерлік дағдыларды қалыптастыруға кешенді түрде жақындау қажет. Біздің ойымызша, кәсіпкерлік дағдыларды қалыптастыру теориялық база бір жағынан коммерциялық идея номинациясынан бастап қаржылық-экономикалық нәтиже мен салық салуға дейінгі стартап-жобаларды іске асырудың дәйектілігін қисынды түрде көрсететіндей болуы тиіс; екінші жағынан-кәсіпкерлік қасиеттер мен дағдыларды, өзін-өзі ұйымдастыру және коммуникабельділік, ақпаратты өңдеу қабілеттері, командада жұмыс істеу дағдылары, презентация дағдылары, жұмыс уақытын жоспарлау қабілеттері, келіспеушіліктің себепін табу және жанжал жағдайларынан шығу, сонымен қатар жеке тұлғаның қасиеттерін дамыту, ақылдылық, ұқыптылық, жігерлілік, икемділік, жауапкершілік, төзімділік.

Ол үшін студенттердің кәсіпкерлік дағдыларын қалыптастыру бойынша мамандандырылған-кәсіпкерлік бағыттағы білім беру бағдарламаларына енгізу қажет, оның барысында курстан курсқа дейін білім алушылардың кәсіпкерлік қабілеттері мен әлеуеті жинақталатын болады, олар бітіруге қарай экономикалық өзгерістердің катализаторына айналады.

Қазіргі уақытта мемлекет кәсіпорындар мен ұйымдарды ЖОО түлектерін жұмыс орындарымен қамтамасыз етуге ынталандырмайды. Талапкерлерді, оқытушыларды, ЖОО түлектерін және жұмыс берушілерді жұмыспен қамтудың нақты мәселелерін шешуге көмектесетін еңбек нарықтары мен білім беру қызметтері туралы мәліметтермен ақпараттандырудың заманауи жүйесі қажет. Мамандықты бітіргеннен кейін жұмысқа орналасудағы қиындықтар еңбек нарығында кейбір мамандықтарға сұраныстың аздығымен байланысты (экономистер, заңгерлер, әлеуметтанушылар, психологтар және т. б. п.), ал басқаларына, керісінше, сұраныс артады (техникалық мамандықтар). Бұл проблема жалпымемлекеттік сипатқа ие: біріншіден, мемлекет, халық тиісті мамандарды даярлауға қомақты қаражат салады, содан кейін оларды қайта даярлауға да қомақты ақша жұмсауға мәжбүр.

Университеттер өз мамандықтары бойынша түлек-кәсіпкерлер ретінде пайдалана алатын кәсіби құзыреттілігі мен кәсіпкерлік дағдылары бар жұмысқа дайын студенттерді бітіреді деп күтілуде және бұл Қазақстан экономикасының өсуі мен дамуының катализаторы болады.

Әлемдік экономикадағы өзгерістерге байланысты дәстүрлі түрде жұмысқа орналасуда маңызды рөл атқарған жоғары білім беру шеңберінде студенттерді оқыту енді жеткіліксіз. Кәсіпкерлікті тану жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламаларына кәсіпкерлік құзыреттерді енгізу үшін мотивация болып табылады.

Тиімді кәсіпкерлік білім студенттер арасында кәсіпкерлік рухты дамыту және оларға отандық еңбек нарығында, сондай-ақ әлемдік нарықта бәсекеге түсуге мүмкіндік беру үшін барлық тиісті элементтерді қамтуы керек. Білім беру бағдарламалары мен бірлескен оқу іс-шаралары іскери білім беруден гөрі практикалық тәсілді қолдануы керек, ал университеттер студенттерге кәсіпкерліктің пайдасына «жалдамалы» мансап туралы хабардарлықты арттыру және менталитетті немесе мәдениетті өзгерту үшін кәсіпкерлік білім беру мүмкіндіктерін ашуы керек.

Бұл түлектер арасындағы жұмыссыздықты қысқартуға мүмкіндік береді, сондай-ақ кәсіпкер түлектердің жаңа кәсіпорындар құруы есебінен жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін жасауға көмектеседі.

Қорытынды.

Оқытушылардың біліктілігі және кәсіпкерлік саласына білім беруді енгізуге ықпал ететін оң ішкі орта да университет студенттері арасында кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі күш-жігерді жандандыру кезінде назар аударуға лайық.

ЖОО түлектерінің кәсіпкерлік дағдыларын қалыптастыру жөніндегі жобаны іске асыруға оқытушы кадрларды даярлау жөніндегі жұмысты жандандыру жүйесі екі бағыт бойынша құрылатын болады:

- жаңа электрондық ақпараттық технологияларды қолдана отырып, студенттермен жұмыс істеудің жаңа әдістері мен технологияларын меңгеру.
- шақырылған табысты кәсіпкер-практиктермен, ұйымдық кеңесшілермен, бизнес-тренерлермен, кәсіпкерлік саласындағы сарапшылармен оқытушылардың білімін тереңдету.

Іс жүзінде зерттеу жоғары оқу орындарының студенттерінде кәсіпкерлік дағдыларын қалыптастыру үшін білім беру бағдарламаларын тұжырымдайтын, жүргізетін және бағалайтындар үшін құнды ақпарат пен түсінік береді.

Сауалнама барысында жас кәсіпкерлердің басым көпшілігі (95% - дан астамы) елде жастар арасында кәсіпкерлік белсенділікті дамыту қажет деп санайтыны және бұл үшін мемлекеттік қана емес, сонымен қатар коммерциялық, сондай-ақ қоғамдық құрылымдар бастамашылық еткен және іске асыратын жас ісін жаңа бастаған кәсіпкерлерді қолдау бойынша арнайы әзірленген бағдарламалар талап етілетіні анықталды. Сауалнамаға қатысқан жас кәсіпкерлердің барлығы дерлік (95,6%) жастар арасында кәсіпкерлікті дамыту тұтастай алғанда ел экономикасын дамытудың тетіктерінің біріне айналуы мүмкін және соның салдарынан оның әлемдік нарықтағы бәсекеге қабілеттілігіне оң әсер етуі мүмкін деп есептейді.

Қаржыландыру:

Мақала гранттық келісім шеңберінде Еуропалық Одақтың Erasmus + бағдарламасы бірлесіп қаржыландыратын TRIGGER жобасының қаражаты есебінен қаржыландырылды - № 617309-EPP-1-2020-1- SK-EPPKA2-CBHE-JP

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1 Усупбаев И. Предпринимательское образование и развитие молодежи в Центральной Азии: Казахстан. Дела Центральной Азии. Ежеквартальный аналитический обзор. [Электронный ресурс] — URL: <https://articlekz.com/en/article/34561> (дата обращения: 25.10.2022)

2 Более 30% выпускников вузов не смогли трудоустроиться в этом году. [Электронный ресурс] — URL: <https://24.kz/ru/news/obrazovanie-i-nauka/item/558792-bolee-30-vypusknikov-vuzov-v-etom-godu-ne-smogli-trudoustroitsya> (дата обращения: 09.08.2022)

3 Ибатов М., Пак Ю., Жетесова Г., Пак Д. Формирование университета предпринимательского типа в условиях модернизации образования (опыт Казахстана). Высшее образование в России. — Т. 30. — № 2. — 2021. — С. 154-168

4 Нурмаганбетов А. Предпринимательское образование в Казахстане. Перспективы развития. Новая наука и актуальные тенденции в образовании. — 2017. — С.112-120

5 Абдирайымова Г. Выпускники на рынке труда: чего ожидают работодатели? Вестник КазНУ. — 2017. — №1(60). — С.155-159

6 Скурихина Т. Формирование предпринимательских компетенций у студентов. Сборник тезисов и докладов Международной конференции «Формирование профессиональных предпринимательских компетенций молодежи в процессе обучения предпринимательству». — М.: Московский финансово-промышленный университет «Синергия». — 2018. — С. 157-162

7 Перевозчикова Е. Теоретические аспекты формирования готовности студентов высшего образования к предпринимательской деятельности. Современная высшая школа: инновационный аспект. — Т. 9. — №3. — 2017. — С.120-129

РОЛЬ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ЗАНЯТОСТИ ВЫПУСКНИКОВ

Аннотация.

В настоящее время в Казахстане отсутствует понятная, логически выстроенная целостная система предпринимательского образования. Необходимо изменить концептуальный подход к обучению предпринимательству на основе образования. Объясняется это тем, что совокупность знаний уступает по эффективности приобретению компетенций и навыков, возникающих только в процессе самостоятельной деятельности обучающихся.

Основная цель статьи-изучить влияние предпринимательского образования на трудоустройство выпускников казахстанских вузов и выработать рекомендации по формированию предпринимательских навыков студентов через предпринимательское образование для будущих специалистов, которое станет катализатором развития экономики Казахстана в будущем как предпринимателей.

Методологической основой исследования явились системный анализ, статистический анализ и анкетирование. Наше исследование объединило качественные и количественные методы для изучения трудоустройства выпускников и предпринимательства выпускников. В частности, был проведен опрос, проанализированы данные о ценностях и потребностях предпринимательского образования и о том, как его можно улучшить. Качественный подход позволил провести глубокий анализ проблем исследования.

По результатам исследования были даны рекомендации по совершенствованию подготовки казахстанских студентов с точки зрения предпринимательского мышления и способностей, а также подчеркнута необходимость проведения дополнительных исследований с привлечением студентов университета для представления материала в реконструкции внутренней среды вузов.

Ключевые слова: занятость, предпринимательское образование, предпринимательское мышление, выпускники, образовательные программы

THE ROLE OF ENTREPRENEURIAL EDUCATION IN THE EMPLOYMENT OF GRADUATES

Abstract.

Currently, there is no clear, logically structured holistic system of entrepreneurial education in Kazakhstan. It is necessary to change the conceptual approach to teaching entrepreneurship through education. This is explained by the fact that the totality of knowledge is inferior in efficiency to the acquisition of competencies and skills that arise only in the process of independent activity of students.

The main purpose of the article is to study the impact of entrepreneurial education on the employment of graduates of Kazakhstani universities and to develop recommendations for the formation of entrepreneurial skills of students through entrepreneurial education for future specialists, which will become a catalyst for the development of the economy of Kazakhstan in the future as entrepreneurs.

The methodological basis of the study was system analysis, statistical analysis and questionnaires. Our study combined qualitative and quantitative methods to study graduate employment and graduate entrepreneurship. In particular, a survey was conducted, data on the values and needs of entrepreneurial education and how it can be improved were analyzed. A qualitative approach made it possible to conduct an in-depth analysis of the research problems.

Based on the results of the study, recommendations were made to improve the training of Kazakhstani students in terms of entrepreneurial thinking and abilities, and the need for additional research involving university students to present material in the reconstruction of the internal environment of universities was emphasized.

Key words: employment, entrepreneurial education, entrepreneurial thinking, graduates, educational programs.

REFERENCES

- 1 Usupbaev I. Predprinimatel'skoe obrazovanie i razvitie molodezhi v Tsentral'noi Azii: Kazakhstan. Dela Tsentral'noi Azii. Ezhekvartal'nyi analiticheskii obzor [Entrepreneurial education and youth development in Central Asia: Kazakhstan. Central Asian affairs. Quarterly analytical review]. Available at: — URL: <https://articlekz.com/en/article/34561> [in Russian] (accessed: 25.10.2022)
- 2 Bolee 30% vypusnikov vuzov ne smogli trudoustroitsya v etom godu [More than 30% of university graduates were unable to find a job this year]. Available at: — URL: <https://24.kz/ru/news/obrazovanie-i-nauka/item/558792-bolee-30-vypusnikov-vuzov-v-etom-godu-ne-smogli-trudoustroitsya> [in Russian] (accessed: 09.08.2022)
- 3 Ibatov M., Pak Ju., Zhetesova G., Pak D. Formirovanie universiteta predprinimatel'skogo tipa v usloviyakh modernizatsii obrazovaniya (opyt Kazakhstana) [Formation of an entrepreneurial type university in the context of modernization of education (the experience of Kazakhstan)]. Vysshee obrazovanie v Rossii. 2021. T. 30. №2. P. 154-168 [in Russian]
- 4 Nurmaganbetov A. Predprinimatel'skoe obrazovanie v Kazakhstane. Perspektivy razvitiya [Entrepreneurial education in Kazakhstan. Development prospects]. Novaya nauka i aktual'nye tendentsii v obrazovanii. 2017. P.112-120 [in Russian]
- 5 Abdiraimova G. Vypusniki na rynke truda: chego ozhidayut rabotodateli? [Graduates in the labor market: what do employers expect?]. Vestnik KazNU. 2017. №1(60). P.155-159 [in Russian]
- 6 Skurikhina T. Formirovanie predprinimatel'skikh kompetentsii u studentov [Formation of entrepreneurial competencies among students]. Sbornik tezisev i dokladov Mezhdunarodnoi konferentsii «Formirovanie professional'nykh predprinimatel'skikh kompetentsii molodezhi v protsesse obucheniya predprinimatel'stvu». – M.: Moskovskii finansovo-promyshlennyi universitet «Sinergiya». 2018. P. 157-162 [in Russian]
- 7 Perevozchikova E. Teoreticheskie aspekty formirovaniya gotovnosti studentov vysshego obrazovaniya k predprinimatel'skoi deyatel'nosti [Theoretical aspects of formation of readiness of students of higher education for entrepreneurial activity]. Sovremennaya vysshaya shkola: innovatsionnyi aspekt. T. 9. № 3. 2017. P.120-129 [in Russian]

Information about authors:

Rysty Sabirova – **corresponding author**, candidate of economics sciences, professor of the Department of “Economics”, Kh.Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Republic of Kazakhstan

E-mail: sabirovarysty@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9947-6564>

Dinara Bolatkyzy – master student of the Department of Economics, Kh.Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, Republic of Kazakhstan

E-mail: bolatkyzy.dinara@inbox.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7363-1864>

Информация об авторах:

Рысты Сабирова – **основной автор**, кандидат экономических наук, профессор кафедры «Экономика» Атырауского университета имени Х.Досмухамедова, г. Атырау, Республика Казахстан

E-mail: sabirovarysty@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9947-6564>

Динара Болаткызы – магистрант кафедры «Экономика», Атырауского университета имени Х.Досмухамедова, г. Атырау, Республика Казахстан

E-mail: bolatkyzy.dinara@inbox.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7363-1864>

Авторлар туралы ақпарат:

Рысты Сабинова – **негізгі автор**, экономика ғылымдарының кандидаты, «Экономика» кафедрасының профессоры, Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: sabirovarysty@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9947-6564>

Динара Болатқызы – «Экономика» кафедрасының магистранты, Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: bolatkyzy.dinara@inbox.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7363-1864>

IRSTI 06.52.45

DOI 10.47649/vau.2023.v.71.i4.12

UDC 338.2

G. Kenzhegalieva*

Kh.Dosmukhamedov Atyrau University
Atyrau, 060011, Republic of Kazakhstan

*e-mail: kenzhegalieva.g@asu.edu.kz

STRATEGIC PLANNING MANAGEMENT IN THE ANTI-CRISIS SITUATION

Abstract.

The leading role in crisis management is the management strategy. It is aimed not only at the problems of overcoming the crisis. The strategy makes it possible to identify and eliminate the real causes of the crisis in a timely manner. First of all, it is necessary to study and evaluate the expediency of the external and internal business environment.

This article reveals not only the necessity, but also the importance of anti-crisis management, and also assigns an essential role to anti-crisis strategy in a crisis situation. It is required to draw up a strategic program, outline the specifics of the strategy and, based on this, develop an anti-crisis management plan.

The purpose of the article focuses on the research and study of theoretical approaches for further practical application in the formation of a strategic planning and management system at domestic enterprises.

The relevance of this article is due to the fact that in order to maintain the existence of competition in the market, all organizations must make changes to their business activities from time to time.

The scientific novelty of the research is the presentation of ideas for strategic planning of the enterprise.

The object and subject of the study are various aspects, such as: crisis prevention and ensuring the sustainable position of the enterprise. The solution of these aspects is possible with the help of a system of anti-crisis measures. Anti-crisis management of enterprises, problems of a theoretical and methodological nature, issues arising in practice during the period of strengthening the economy.

The article identifies and evaluates the obstacles of the strategy in domestic enterprises. The ability to find the right approach to the development of information support, planning and management systems.

Key words: strategic planning, crisis, environment, strategy, crisis management.

Introduction.

Strategic planning is a competently developed plan of effective action that allows you to skillfully implement the goals set to achieve positive results in market conditions. The growth and well-being of the enterprise depends on the correctly selected activity.

The goals should be aimed at how the company adapts to changes in the state of the external environment and create favorable conditions for the continuation of its activities in the future. It is necessary to understand the operations of the organization, determine its vision and competitiveness in the distribution of products.